
Feminativi na Pohorju

Marija Jež

Raziskava podaja besedotvorna razmerja, ki se kažejo pri modifikacijski tvorbi feminativov iz moškospolskih besedotvornih podstav; narejena je na primerih hišnih imen in priimkov na Pohorju, posebej na področju južnopohorskega narečja, in podaja zemljepisno razširjenost feminativnih priponskih obrazil.

The study analyses lexicological relations as manifested in the derivation of feminatives from masculine bases. Its empirical material is homestead and family names in the Pohorje region, especially in the Southern Pohorje dialect. It also presents the geographic distribution of feminative derivational suffixes.

1 Uvod

1.0 Po teoriji so feminativi samostalniške in posamostaljene besede, ki predstavljajo ženski par moškemu. Pri nekaterih više razvitih bitjih je parno žensko poimenovanje izraženo z nadomestno osnovo, npr. *oče – mati, mož – žena, sin – hči, brat – sestra* (Toporišič 1976, 142), kar je gotovo odraz prvinskega jezikovnega stanja. V glavnem pa feminativi nastajajo v besedotvornem postopku iz moškospolske besedotvorne podstave in ustreznega priponskega obrazila, npr. *kuhar – kuharica, napovedovalec – napovedovalka, sosed – soseda, študent – študentka*.

Za slovenski jezik je feminative za svoj čas dovolj sistemsko in obširno predstavil Metelko v svoji slovnici *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Že z naslovom uvodnega razpravljanja (*Von der krainischen Wörter*) (Metelko 1925, 18) pa je nakazal zemljepisno zamejenost področja, ki ga je upošteval pri izbiri primerov in za katero tudi veljajo teoretična izvajanja. Miklošičevo *Besedotvorje* (*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. II. Stammbildungslehre*) je širše in glede feminativov obsežnejše, vendar tu niso obravnavani kot samostojna kategorija, ampak navedeni kot izpeljanke pri ustreznih priponskih obrazilih. Njegova metoda prikazovanja besedotvornih zakonitosti je bila upoštevana pri vseh pomembnejših slovnica 19. in začetka 20. stoletja. V petdesetih in šestdesetih letih našega stoletja se feminativi zgolj omenjajo kot tvorjenke s priponskimi obrazili *-inja, -ka, -ica* (Bajec idr. 1956,

111), posebej pa se jim slovničarji niso posvečali. J. Toporišič (1976, 141–142) uvršča tvorbo feminativov k modifikacijskim izpeljankam, za knjižni jezik pa našteje štiri priponska obrazila: *-ica*, *-inja*, *-ka* in *-ična*. Pravilno ugotavlja živost tovrstne izpeljave. A. Vidovič Muha je avtorica najnovejše študije (Vidovič Muha 1997, 69–79) o feminativih na ravni knjižnega jezika. Po njenem mnenju bi jih bilo mogoče uvrščati med navadne izpeljanke (ne modifikacijske). Ob številnih obrazilih (*-a*, *-(ar)ka*, *-esa*, *-ica*, *-ina*, *-inja*, *-isa*, *-ja*, *-ka* itd.) in primerih razčlenjuje njihovo oblikovno in pomensko vpetost v sistem slovenskega knjižnega besedja. Besedotvorna posebnost te kategorije je omenjena tudi v SP 1, Pravila, § 993 in sl.; za lastnoimenske izpeljanke tipa (*Kocmur* → *Kocmurka*, (*Radman* → *Radmanca*) je za današnji čas ugotovljena neknižnost rabe, zato so označene kot slengovske, ljudske, pokrajinske.

1.2 Feminativi se lahko tvorijo iz občnoimenske ali lastnoimenske podstave. Izobčnoimenski so zaradi vpliva knjižnega jezika na vsem slovenskem jezikovnem prostoru enotnejši, izlastnoimenski pa kažejo večjo pripadnost narečnim besedotvornim zakonitostim. V narečjeslovnih študijah niso deležni posebne pozornosti, ampak so le redko omenjeni s po nekaj priponskimi obrazili in primeri.¹ Dosledno jih navaja J. Mrdavšič (Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici). Tako trenutno ni mogoče podati besedotvornih načel tvorbe feminativov za posamezne narečne baze (razen delno za koroško) in s tem za celoten slovenski jezikovni prostor.

1.3 Namen naslednje raziskave je prikazati besedotvorna razmerja med lastnoimenskimi oblikami za moški in ženski spol. Temelji na feminativnih izpeljankah iz moškospolskih oblik hišnih imen; v primerih, ko je številčnost le-teh za izpopolnitev vzorca prenizka, so upoštevani tudi uradni priimki določenega kraja.

Področje raziskave je vzhodni del Pohorja, kjer se govori južnopohorsko narečje (gl. Karto slovenskih narečij). V raziskavo so zajeti podatki iz krajev, ki sta jih za Slovenski lingvistični atlas (za zgoraj navedeno področje) določila T. Logar in J. Rigler po Ramovševem načrtu: Lobnica, Pivola na Pohorju, Spodnja Ložnica, Oplotnica, Skomarje in Vitanje. Zaradi natančnejšega ugotavljanja medsebojnih vplivov in povezav se je pokazala kot smiselna zgostitev mreže podatkovnih točk z upoštevanjem še naslednjih krajev: Ruše (zaradi lege v bližini meje med koroškim severnopohorsko-remšniškim in štajerskim južnopohorskim narečjem ter ugotavljanja razlik med njima), Radvanje (zaradi bližine in vpliva Maribora kot večjega urbanega središča), Šmartno na Pohorju (zaradi osrednje lege med severnim in južnim delom južnopohorskega narečja) in Kebelej (zaradi hribovske lege, ker bi bil jugovzhodni del Pohorja sicer zastopan le s kraji, ki ležijo ob njegovem vznožju).

¹ Npr. I. Tominec, Črnovrški dialekt, Ljubljana 1964, str. 65, in Z. Zorko: Oplotniško narečno besedišče (v Zborniku občine Slovenska Bistrica II, Slovenska Bistrica 1990, str. 412).

Za to objavo so natančneje predstavljene feminativne tvorjenke le za Ruše, Pivolo na Pohorju in Vitanje. Zemljepisna razporeditev priponskih obrazil za celotno Pohorje (sl. 1, 2, 3) je narejena na osnovi vsega zbranega gradiva (tudi za področje koroškega mislinjskega in severnopohorsko-remšniškega narečja). Na vsem gradivu temeljijo tudi rezultati analize v sklepnem delu; tu so upoštevani podatki še iz nekaj drugih narečij.² Ker se analiza osredinja na feminativno tvorbo, je na besedotvorne značilnosti podstave, tj. moškospolskih izhodiščnih oblik, opozorjeno le tedaj, kadar gre za premenilnost obojih priponskih obrazil.

Vse gradivo je zbrano na terenu v letih 1996 in 1997 pri informatorjih domačinih.³ Zapisan je njihov izgovor (tudi z individualnimi odstopanji) ne glede na siceršnji fonološki sestav. Za zapis črkovnih znakov je uporabljena t. i. nova slovenska transkripcija, objavljena v Dialektoloških in jezikovnozgodovinskih razpravah T. Logarja. Nekatere možnosti grafične predstavitve narečnih besedotvornih pojavov so prevzete po poljskem Malem jezikovnem atlasu /.../ (Zagórski idr., 1992) in po knjigi H. Steenwijka *The Slovene dialect of Resia*, npr. okrogli oklepaj za označevanje besedotvorno motiviranih neobstoječih glasov, puščica za zapis razmerja med podstavno in tvorjeno obliko. Za drugo se uporabljajo zapisi iz Enciklopedije Slovenije J. Toporišiča, npr. zaviti oklepaj za označevanje morfemskih enot itd.

Besedotvorne enote se obravnavajo v smislu slovenske besedotvorne tradicije: moškospolska oblika je pojmovana kot besedotvorna podstava, iz katere se tvori ženskospolska bodisi z dodajanjem priponskih obrazil (npr. {Ko'va:č → Kova'č-i:ca}) bodisi s spremeno moškospolskega priponskega obrazila z ženskospolskim (npr. {'Vi:d-ek → 'Vi:d-ička}). V prvem primeru je pri tem v glavnem treba izhajati iz oblike za Gsgm: Nsgm {S'ti:bre()} → Gsgm {Stib'r̥:(t)a}, Nsgf {Steb'ri:t-ka}.

2 Obravnava primerov

2.1 Ruše

2.1.0 V Rušah živi približno 4705 prebivalcev (po podatkih KLS 1995); naselje je staro z dolgo tradicijo trškega življenja in z močnim naselbinskim jedrom. Feminativi so dobro ohranjeni; njihova raba je generacijsko razplastena, podobno kot v Pivoli na Pohorju: med starejšo generacijo sodijo v vsakdanje besedišče, vendar se ne uporabljajo v neposrednem nagovoru, ampak takrat, kadar oseba, o kateri se govori, ni prisotna. Med mlajšimi imajo vlogo pogovornega, žargonskega besedja.

Feminativi se tvorijo s priponskimi obrazili {-ečka, -(i)ca, -ička, -inja, -ka}.

² Prispevek je del obsežnejše študije o narečnih feminativih v Sloveniji.

³ Informatorja za Pivolo sta bila Ivica in Stane Cebe (r. 1920, 1923), za Ruše prof. Alenka Glazer (r. 1926) in Anica Osterveršnik (r. 1914), za Vitanje Marija Arcet (r. 1923), Breda Jakop (r. 1962) in Julijana Kranjc (r. 1925).

2.1.1 Obrazilo {-inja} se zaradi narečne denazalizacije in samoglasniškega upada realizira kot {-ija} ali {-ja},⁴ odvisno od glasovnega okolja, včasih tudi dvojnično. Dodaja se moškospolskim podstavam z izglasnimi mehkonebniki /k g h/: {Ču:ček → Ču:ček-ija, Ču:ček-ja}, {Re:polusk → Re:polusk-ija}, {Do'li:īšek → Do'li:īšek-ja}; {Ju:/k/ → Ju:/g/-ija}, {Krivo'nō:/k/ → Krivo'nō:/g/-ija}, {Ša:rx → Ša:rx-ija}, {F'ri:drix → F'ri:drix-ja}. Pri podstavah na {-ak, -ek, -šek} je redno in se le izjemoma pojavlja še katero drugo kot dvojnično, npr. {Ra:mš-ak → Ra:mš-ak-ja}, {Gos-'a:k → Gos-'a:k-ija}, {P'li:bər-še/k/ → P'li:bər-še/k/-ja, P'li:bər-še/č/-ka}. Pri podstavah z obrazilom {(n)ik} je redko, pojavlja pa se ali kot edino ({Kop'ri:ū-nik → Kop'ri:ū-nik-ja}) ali kot dvojnično ({H'ri:bər-ni/k/ → H'ri:bər-ni/k/-ja, H'ri:bər-ni/č/-ka}), podobno tudi pri primerih z zobnojezičnim izglasjem /z/: {F'la:ku/s/ → F'la:ku/z/ja}, {Børgle/s/ → Børgle/s/-ka, Børgle/z/-ija}. Pri podstavah z izglasnim zobnikom /t/ raba niha med obraziloma {-inja} in {-ka} ({U:rnaūt → U:rnaūt-ija}, {La:mprext → La:mprext-ja}, {Ra:følt → Ra:følt-ka}, {Ba:īgōt → Ba:īgōt-ka, Ba:īgōt-ija}, podobno pri zvočniškem izglasju na /m/ ({O'zi:m → O'zi:m-ka, O'zi:m-ija}). Izjemoma se dodaja podstavam z zvočnikom /r/ ({Kē:b(ə)r → Kē:b(ə)r-ija}).

Samoglasniško izglasje podstav je bolj kot soglasniško nagnjeno k variantnosti, zato se pri imenih z izglasnimi /e i o/ skoraj redno pojavljajo obrazilne dvojnice, pri čemer se feminativna obrazila premenjujejo s samoglasniškim izglasjem podstave: {Ju:rš-e → Ju:rš-ija, Ju:rš-ečka}, {Ko'ba:l-e → Ko'ba:l-ečka, Ko'ba:l-ija}, {Cē:b-e → Cē:b-ija}; {Fi'li:p-i → Fi'li:p-ička, Fi'li:p-ija}, {Kame'ri:čk-i → Kame'ri:čk-ija}; {A:čk-o → A:čk-ija}.

Če je v zadnjem zlogu podstave neobstojni samoglasnik, pri tvorbi feminativne oblike odpade po razmerju med *Nsgm* in *Gsgm* oz. *Gsgf*: {Ča:nd(ə)r → Ča:nd(ə)r-ija}, {Pe:t(e)k → Pe:t(ə)k-ija}. Podobno velja za ohranjanje zvenečnosti izglasja v primerih z zvenečim nezvočniškim izglasjem v *Nsgm* proti *Gsgm* oz. *Gsgf*, npr. {Ju:/k/ → Ju:/g/-ija}. Sicer priponsko obrazilo {-inja} ne povzroča premenjavanja izglasja. V Rušah je dosledno nenaglašeno. Izbira med variantama {-ija} in {-ja} je odvisna od izgovorljivosti nastale glasovne skupine na morfemski meji. Včasih je tudi bolj ali manj naključna, odvisna od hitrosti govora, in variira od govorca do govorca.

2.1.2 Obrazilo {-ka} se dodaja podstavnim izglasjem, ki se oblikujejo v sprednjem delu ustne votline: zlitnikoma /c č/ ({Mu/c/ → Mu:/č/-ka, Mu:/c/-ija}, {Døb'ra:i/c/ → Døb'ra:i/č/-ka}, {Gø:de/c/ → Gø:de/č/-ka}; {Ba:bič → Ba:bič-ka}, {Ga:šparič → Ga:šparič-ka}, {G'la:vič → G'la:vič-ka}), zobnikoma /t/ in /d/ ({Ra:følt → Ra:følt-ka}, {Ba:īgōt → Ba:īgōt-ka, Ba:īgōt-ija}; {Stør'na:t → Stør'na:t-ka}), zobnoustničniku /f/ ({Ca:f → Ca:f-ka}), zazobnikom {-n} ({Ba'rō:/n/ → Ba'rō:[ŋ]-ka}), /s/ ({Kø:s → Kø:s-ka}), /š/ ({He:rliš → He:rliš-ka}), ({A:mbrøš → A:mbrøš-ka}). Kot edino ali dvojnično se dodaja tudi podstavnemu izglasju na {-z}: {Børgle/s/ → Børgle/s/-ka, Børgle/z/-ija}. Pri podstavah na samoglasniško izglasje se le

⁴ Za lastnoimensko gradivo ugotavlja Mrdavič razpad *n* v *n* ali *j*, npr. Črnan ali Črjan (1988, 5).

izjemoma premenjuje z njim ({Be'čę:l-a → Be'čę:l-ka}). Redkeje se dodaja podstavam s priponskimi obrazili {-ak}, {-(n)ik} in {-šek}: {'Nɔ:v-a/k/ → 'Nɔ:v-a/č/-ka}, {'Na:verš-ni/k/ → 'Na:verš-ni/č/-ka}, {'Ma'ta:u-še/k/ → Ma'ta:u-še/č/-ka}.

Praviloma se priponsko obrazilo {-ka} podstavi dodaja, le pri podstavah s samoglasniškim izglasjem je premenilno. Povzroča palatalizacijsko premeno podstavnih izglasij /c k/ (/c/ → /č/, /k/ → /č/) pred seboj ({'Mu/c/ → 'Mu:/č/-ka}, {'Ma'ta:u-še/k/ → Ma'ta:u-še/č/-ka}). Doslednost teh premen povzročá vtis, da se končaji {-ak}, {-(n)ik} in {-šek} premenjujejo z ženskospolskimi {-ačka}, {-nička} in {-šečka}. Podaljšava z medpono {-ov-} je zelo redka.

2.1.3 Priponski obrazili {-ečka}, {-ička} se premenujeta s podstavnim samoglasniškim izglasjem na /a e i o/, včasih variantno s katerim drugim obrazilom: {'Fal'no:g-a → Fal'no:g-ečka}, {'Mu:l-e → 'Mu:l-ečka}, {'F'li:p-i → F'li:p-ička}, {'Ko'ba:l-e → Ko'ba:l-ečka, Ko'ba:l-ija}, {'Do'mi:ŋk-o → Do'mi:ŋk-ečka}. Variantno se dodaja soglasniškim na /g/ ({'Ju:/k/ → 'Ju:/g/-ija, 'Ju:/g/-ečka}).

2.1.4 Priponsko obrazilo {-(i)ca} se dodaja podstavam na zvočnike /l n r/: {'A:r[] → Ar'/l/-i:ca}, {'Li:ŋg[] → Li:ŋg[]-ca}, {'Ba:ɥman → 'Ba:ɥman-ca}, {'Mɔ:ɥzer → 'Mɔ:ɥzer-ca}. Izjemoma se dodaja podstavam na /č/: {'Kɔ'va:č → Kɔ'va'č-i:ca}). Premenjuje se s podstavnim izglasjem na /e/: {'Kę:mpɚr/l/-e → 'Kę:mpɚr[]-ca}.

Obrazilo je lahko naglašeno ali nenaglašeno; v prvem primeru se realizira kot {-i:ca}, sicer kot {-ca}.

2.1.5 Moškospolsko priponsko obrazilo {-(n)ik} se premenjuje z ženskospolskim {-(n)(i)ca}: {'Je'ze:r-nik → Je'ze:r-nica}, {'Kɔ:t-nik → Kɔ:t-nica}, {'Li'pɔ:ɥ-nik → Li'pɔ:ɥ-nica}. V nekaterih primerih se namesto premene {-(n)ik} → {-(n)(i)ca} moškospolski podstavi dodaja obrazilo {-inja} ({'Hɔ:ɥ-nik → 'Hɔ:ɥ-nica}: {'Hɔ:ɥ-nik → 'Hɔ:ɥ-nik-ja}) ali {-ka} ({'H'ri:bər-ni/k/ → H'ri:bər-ni/č/-ka}).

V Rušah je najpogostejše feminativno priponsko obrazilo {-inja}, takoj za njim {-ka}. Zaradi težnje po mestu naglasa na začetnem besednem zlogu so obrazila v glavnem nenaglašena, izjeme so redke (npr. {'Kɔ:vač → Kɔ'va'č-i:ca}). Pred {-ka} se /c/ in /k/ palatalizirata v /č/, /n/ prehaja v [ŋ]; {-ica} in {-inja} ohranjata zvenečnost podstavnega izglasja, {-ka} in varianta {-ca} (← {-(i)ca}) ga ne, zato prihaja v zadnjih primerih do premen po zvenečnosti. Zapleten soglasniški sklop na morfološki meji lahko povzroči zlogotvornost zvočnikov /l n r/ (npr. {'Kę:mpɚr/l/-e → 'Kę:mpɚr[]-ca}), samoglasniško vzglasje priponskega obrazila pa ga sprosti (npr. {'A:r[] → Ar'/l/-i:ca}).

Raba nekaterih priponskih obrazil (posebno {-inja}) zelo niha, kar se kaže v pogosti variantnosti. Po pripovedovanju ene izmed informatork je bolj značilno za Pohorce; v vseh okoljih se ne uporablja enako, ampak v enih bolj kot v drugih, odvisno od priseljenosti oz. od družinskih zvez govorcev.

2.2 Pivola na Pohorju

2.2.0 Pivola je manjše naselje (po KLS 1995 ima 663 prebivalcev) na vzhodnem vznožju Pohorja v neposredni bližini Maribora. Prebivalstvo je mešano: nekaj je starejših kmečkih družin, večino pa predstavljajo mlajši priseljenci iz drugih krajev in mešani zakoni. Feminativi se med starejšo homogeno kmečko populacijo uporabljajo kot nezaznamovano besedje; v neposrednem ogovornem položaju se ne uporabljajo, ker so lahko, razen v zelo prijateljskih odnosih, tudi žaljivi. Med mlajšo generacijo so v enakem pomenu v navadi zveze s svojilnim pridevnikom tipa *Ferlincova Marija*, lastnoimenski feminativi pa so socialno zaznamovani kot pogovorni.

Za tvorbo feminativov se uporabljajo priponska obrazila {-čka, -ečka, -(i)ca, -ička, -inja, -ka, -(n)(i)ca, -ov-ka}.

2.2.1 Prevladujoče obrazilo je {-ka} z medpolsko varianto {-ov-ka}. Dodaja se moškospolskim podstavam na zlitnika /c/ in /č/: ({'I:pavi/c/ → 'I:pavi/č/-ka}, {'Pi:san/c/ → 'Pi:san/č/-ka}, {'Pø:ngər/c/ → 'Pø:ngər/č/-ka}; {'G'rɛ:gič → 'G'rɛ:gič-ka}, {'Ju:rč → 'Ju:rč-ka}, {'Pau'ri:č → 'Pau'ri:č-ka}, {'To'li:čič → 'To'li:čič-ka}) ter mehkončnik /k/ ({'Terent'u:re/k/ → 'Terent'u:re/č/-ka}, {'Ma:le/k/ → 'Ma:le/č/-ka}). Pred priponskim obrazilom {-ka} se /c/ in /k/ po palatalizaciji premenjujeta s /č/. Tako je pogostost glasovnih kombinacij {-č- + -ka} v pivolskem govoru povzročila osamosvojitve priponskega obrazila {-čka}. Obrazilo {-ka} se dodaja še podstavam na zvočnika /l/ in /r/ ({'Ko'za:r → 'Ko'za:r-ka}, {'K'ra:l → 'K'ra:l-ou-ka}) ter pripornik /s/ ({'Us → 'Us-ou-ka}, {'Tərb'i:s → 'Tərb'i:s-ou-ka}). Zadnji primeri so tvorjeni z medpono {-ov-}. Ta je pogosta pri enozložnicah (vendar ne pri vseh); uporablja se tudi takrat, kadar je potrebna pomenska diferenciacija (npr. za razlikovanje podspola človeškosti in nečloveškosti: *Medvedovka* proti *medvedka*) ali večja morfemska razvidnost.

2.2.2 Obrazilo {-čka} se dodaja zvočniškim izglasjem, npr. {'Š'to:rkļ → 'Š'to:rkļ-čka}, {'Fu:rman → 'Fu:rman-čka}. Kadar je v izglasju podstave nezvočnik in bi tako na podstavnoobrazilni morfemski meji nastal težko izgovorljiv glasovni sklop, se obrazilo {-čka} razširi v {-ečka}: {'Rø:t → 'Rø:t-ečka}, {'Gra:if → 'Gra:if-ečka}. Kakor kaže primer {'Tri:ŋk-o → 'Tri:ŋk-ečka}, se premenjuje tudi s samoglasniškim podstavnim izglasjem:⁶ {'Cɛ:b-e → 'Cɛ:b-ečka}, {'Lɛ:b-e → 'Lɛ:b-ečka}, {'Gra:nd-a → 'Gra:nd-ečka} in {'Rɛ:p-a → 'Rɛ:p-ečka}, toda {'S'la:n-a → 'S'la:n-ička}, pri čemer v takih primerih ni mogoče ugotoviti motivacije za razlikovalnost med {-ečka} in {-ička}.

⁵ Ob tu navedenih dolgih poudarjenih zlogih se pri nekaterih informatorjih slišijo za iste primere tudi kratki; to je mogoče pripisati bodisi standardnemu odklonu ali pa pritrditi Riglerjevemu mnenju, da »panonsko področje (z obrobniimi deli štajersčine) še obdrži kračino /.../« (Rigler 1986, 151).

⁶ A. Vidovič Muha ugotavlja, da ima v takih primerih imenovalniška končnica hkrati tudi besedotvorno vrednost (1997, str. 76, op. 17).

2.2.3 Moškospolskemu priponskemu obrazilu {- (n)ik}⁷ se navadno dodaja priponsko obrazilo {-ka}, pri čemer se izglasni /k/ podstave premenjuje s /č/: {Bę:den-i/k/ → Bę:den-i/č/-ka}, {Ce'di:l-ni/k/ → Ce'di:l-ni/č/-ka}. Za Pohorje sicer značilna premena {- (n)ik → - (n)ica} je v Pivoli redkejša: {'Lɔ:b-n/ik → 'Lɔ:b-[ŋ]ca}.

2.2.4 Priponsko obrazilo {- (i)ca} je redkejše in v večini primerov variantno z obraziloma {-ka} in {-čka}; pojavlja se za zvočniki /l n r/ in ustničnikom /b/: {'Da:jčman → 'Da:jčman-ca} (toda {K'sę:lman → K'sę:lman-čka}), {G'ra:bner → G'ra:bner-ca} (toda {K'o'za:r → K'o'za:r-ka} in {'Žu:mər → 'Žu:mər-čka}), {'Ki:kļ → 'Ki:kļ-ca, 'Ki:kļ-čka}. Razen izjemnega primera s premičnim naglasnim tipom ({Go'lɔ:/p/ → Golo'b/-i:ca}) je priponsko obrazilo {- (i)ca} sicer nenaglašeno. Izjemo v tvorbi predstavlja izpeljava {'Ra:ku/š/-a → 'Ra:ku/ž/-[ŋ]-ca} z za samoglasniška izglasja neobičajnim priponskim obrazilom in z narečno spremeno po zvonečnosti.

2.2.5 V Pivoli je priponsko obrazilo {-inja} zelo redko. Pojavlja se samo za zobnima pripornikoma /s/ in /z/: {K'rę:ps → K'rę:ps-ija}, {Kɔ:re/s/ → Kɔ:re/z/-ja}. Vedno je nenaglašeno. Zaradi narečnega razvoja *nj* in redukcije se realizira v variantah {-ija} ali {-ja}, odvisno od glasovnega okolja: {K'rę:ps-ija} zato, da se zavaruje nezveneče izglasje podstave.

Pogostost podstavnih izglasij na /c č k/, ki dajejo v kombinaciji s priponskim obrazilom {-ka} končaj {-čka}, povzroča vtis, da v pivolskem govoru prevladuje tvorba feminativov na končaje {-čka}, {-ečka} in {-nička}. Kakor v ruškem je tudi v pivolskem govoru zelo opazna težnja po naglasnem mestu na prvem ali drugem besednem zlogu, zato priponska obrazila praviloma niso naglašena. Feminizacija moškospolskih podstav ne povzroča premene naglasnega mesta (izjemoma že omenjeno {Go'lɔ:/p/ → Golo'b/-i:ca}). Na podstavnoobrazilni morfološki meji prihaja do premen po zvonečnosti, tudi hiperkorektnih (npr. /š/ → /ž/ pred zvočnikom); pred {-ka} se /c/ in /k/ premenjujeta s /č/, /n/ z [ŋ].

2.3 Vitanje

2.3.0 Vitanje je srednje velik kraj na južnem pohorskem obrobju (po podatkih KLS 1995 ima 894 prebivalcev). Prebivalstvo je zaradi povojnih preseljevanj zelo mešano, zato je težko podati realno sliko jezikovnih pojavov. Podatki za to analizo so zbrani v Paki.

⁷ Razmejitev med priponskima obraziloma {-ik}, {-nik} (in ustrezno {-ica}, {-nica}) izhaja iz skladijskopomenske analize. Kjer je tak postopek zaradi nemotivirane ali pomensko nejasne podstave otežkočen, je uporabljen formalni vidik zamenljivosti pripon in medpon, kar dejansko razkriva meje besedotvornih enot (npr. {'Li:p-nik : 'Li:p-ou-nik; Po'tɔ:/č/-nik : Po'tɔ:/k/-ar; Ba'rɔ[ŋ]-ka : Ba'rɔ[ŋ]-kla : Baro'n/-i:ca ipd.). Iz prvotne kombinacije pripon {-ьн-икъ} je nastala nova samostojna pripona {-nik}, kar potrjujejo primeri rabe ob sicer skladijskopomensko nemotivirani podstavi, npr. {'Pe:rhet-nik}.

Feminativi so dobro ohranjeni in se med homogeno starejšo generacijo uporabljajo kot socialno nezaznamovano besedje, tudi v neposrednem nagovoru. Pripadniki mlajše generacije feminativno tvorbo sicer ohranjajo, raba feminativov pa je žargonsko obarvana in omejena le na nekaj govornih položajev.

Feminativna priponska obrazila so **{-(i)ca, -inja, -ka, -la, -(n(i)ca, -ovka}**.

2.3.1 V Vitanju je najpogostejše priponsko obrazilo **{-(i)ca}** z redko varianto **{-(n(i)ca}**. Dodaja se podstavam na zvočnike /l n r/: {Dra'vɛ:ijšɛn → Dra'vɛ:ijšɛn-ca}, {Jɛ:rgl → Jergl-'ni:ca}, {Tɔ:uɕman → Tɔ:uɕman-ca}, {Vɛr'lá:čan → Vɛr'lá:čan-ca}; {G'lɔ:bŋkar → G'lɔ:bŋkar-ca}, {K'u:šar → 'K'u:šar-ca}, {Ouča:r → Ouča'r-i:ca}, na mehkonebnika /g h/: ({Ji:rli/x/ → Jirli'/x/-i:ca, Jirli'/š/-i:ca}) in zobnik /t/ ({H'rɔ:vət → Hrova't-i:ca}).

Moškospolski priponski obrazili **{-ak, -ek}** se premenjujeta z ženskospolskim **{-(i)ca}** ({Plan'š-a:k → Plan'š-i:ca}, {Ram'š-á:k → Ram'š-i:ca}, {S'va:roš-ek → Svaroš-i:ca}) ali **{-(n(i)ca}** ({D'ra:uš-ek → D'ra:uš-ŋca}, {Za:vrš-ek → Za:vrš-nica}).

2.3.2 Drugo po pogostosti je priponsko obrazilo **{-(n(i)ca}**, ki se premenjuje z moškospolskim **{-(n)ik}**: {Beš'ko:u-nik → Beš'ko:u-nca}, {'Dɔ:b-/n/ik → 'Dɔ:b-[ŋ]ca}, {'Ka:men-ik → 'Ka:men-ica}, {'Pɔ:xar-nik → Poxar-ni:ca}, {'Ra:un-ik → 'Ra:un-ca}. Vsi zbrani primeri grede brez izjeme po tem besedotvornem vzorcu. Če je obrazilo naglašeno, se realizira kot **{-i:ca}**, sicer kot **{-ca}**. Dvozdolžna je tudi, kadar bi redukcija povzročila težjo izgovorljivost glasovne skupine na morfemski meji ali kadar bi se sicer izgubila pomenska razvidnost glede na podstavo. Da sta zadnja dva razloga pomembna, kaže primer {St'ɔrm()čnik → St'ɔrm(e)čni:ca}.

2.3.3 Obrazilo **{-ka}** se pojavlja za izglasjem na zlitnik /č/ ({Ko'ši:č → Ko'ši:č-ka}, {Toma'ži:č → Toma'ži:č-ka}), za podstavnim /t/ ({S'ti:bre() → Stebri:(t)-ka}) in /u/: {Hudo'ma:u → Hudo'ma:u-ka}. Pri enozložnih podstavah se lahko podaljšuje z **{-ov-}** ({U:rm → 'U:rm-ou-ka}, {K'ne:/s/ → K'ne:/z/-ou-ka, K'ne:/z/-la}).

2.3.4 Obrazilo **{-la}** je redkejše. Uporablja se le v nekaj primerih kot edino ali kot dvojnično: {S'ti:bre() → Stebri:(t)-ka, Stebra:i-la}, {Pet'rəč → Pet'ra:i-la}, {Kan'dɔ:ut → Kan'dɔ:ut-la}.

2.3.5 Najredkejše je obrazilo **{-inja}**. Pojavlja se le za zlitniškim izglasjem na /c/ ({I:gɛr/c/ → I:gɛr/č/-inja}, {Pogo're:u/c/ → Pogo're:u/č/-inja}) in za mehkonebnim /x/: {Pa:unčux → Paunču-x-i:ja}. Povzroča palatalizacijsko premeno /c/ → /č/. Lahko je naglašeno ali ne.

Za vitanjski govor je v primerjavi z ruškim in pivolskim značilna večja premenilnost naglasnega mesta, vendar po doslejšnjih raziskavah ni predvidljiva: {'Dɔ:b-/n/ik → 'Dɔ:b-[ŋ]ca}, {'O:xer-nik → Oxer-ni:ca}, {Ouča:r → Ouča'r-i:ca};

{Pogo're:u/c/ → Pogo're:u/č/-ija}, {'Pa:uñčux → Pa'uñču'x-i:ja}. Poleg že obravnavanih fonemskih premen, ki jih povzročajo obrazila {-ica, -inja, -ka}, se v vitanjskem govoru pojavljajo tudi druge, ki jih v Pivoli in Rušah ni, npr. pred {-ica} /x/ → /š/ ({'Ji:rli/x/ → Jirli'/š/-i:ca}) ali pred {-inja} /c/ → /č/ ({'I:gęř/c/ → 'I:gęř/č/-ija}). Tudi sicer so za Vitanje (kot sploh za obsežnejši del južnopohorskih govorov) značilne samoglasniške premene, ki jih v Rušah in Pivoli ni (npr. {Petr'əč → Petra:i-la}, {P'šič → P'še:ič-ka}). Zlogotvornost zvočnikov se pojavlja kakor v Pivoli in v Rušah v že omenjenih glasovnih položajih.

3 Sklep

3.1 Na področju pohorskih govorov so obrazila za tvorbo feminativov delno enako, delno pa tudi zelo različno razporejena. Povsod se moškospolsko obrazilo {(n)ik} premenjuje z ženskospolskim {(n)(i)ca}, vendar ne enako dosledno (sl. 1): v južnem in severozahodnem delu skoraj redno in brez variant, v severovzhodnem pa se ob njem uporabljajo tudi druga obrazila, ki se dodajajo ali so premenilna, npr. {-inja, -nerca, -ka, -la}. Tudi podstavnim izglasjem na /r/ (sl. 2) se v južnem delu dosledno dodaja obrazilo {(i)ca}, že od Keblja proti severu in na zahod pa tudi {-čka, -inja, -ka, -ov-ka}. Obrazilo {-inja} je na severu in severovzhodu pogostejše kot na jugu in jugozahodu, kjer se namesto njega (v enakih glasovnih položajih) uporabljajo kot edina ali kot dvojnična npr. {-la, -ov-ka, -ica}: 'Ra:mšakja (Ruše) : Ram'šəca (Kebelj) : Ra'mši:ca (Vitanje); K'ne:zija (Pameče, Ruše), K'ne'žā:kla (Ribnica na Pohorju), K'ne:zoūka (Radvanje), K'ne:zla (Brda) itd. Obrazilo {-la} se izraziteje pojavlja na južni in zahodni strani Pohorja, na severni je redkejše, na vzhodni ga ni. Za podstavnim izglasjem /č/ (sl. 3) je na vsem Pohorju v glavnem enotno rabljeno obrazilo {-ka}, vendar ponekod variantno z {(i)ca, -inja, -la}. Kot kažejo podatki, so glede rabe priponskih obrazil više na Pohorju ležeči kraji enotnejši, obrobni že na prehodu v nižino pa bolj odprti za vplive od drugod. Tako se npr. na severovzhodnem delu (zahodno in južno od Maribora) priponska obrazila zreducirajo na obliki {-ka} in {(i)ca} z nekaj variantami (s prevladujočim fonemom /č/) in tako izkazujejo podobno sestavo kot na Dravskem polju. Na zahodnem, severozahodnem in južnem delu Pohorja pa prevladujejo oblike {(i)ca, -inja, -la}. Enotnejše so oblike, ki se pojavljajo ob Dravi od Dravograda do Ruš, podobno (seveda z delno drugačno realizacijo obrazil) velja za kraje ob zahodni strani Dravskega polja. V Rušah zelo izrazita dvojničnost priponskih obrazil potrjuje mejno področje med koroškim in štajerskim narečjem z izkazanim močnim medsebojnim vplivanjem, meja med štajerskim južnopohorskim in koroškim mislinjskim narečjem v bližini Vitanja pa je veliko manj opazna, mnoge značilnosti koroškega mislinjskega narečja celo segajo na vzhod do Keblja in Oplotnice.

3.2 Tudi socialna zaznamovanost oz. nezaznamovanost feminativnih oblik ni na vsem Pohorju enaka: na podeželju s homogenim kmečkim prebivalstvom se

uporabljajo kot del nezaznamovanega besedja in pomenijo imena gospodinj.⁸ V bližini mest postajajo, posebno med pripadniki različnih generacij, vedno bolj zaznamovane v smislu pogovornosti, lahko tudi slabšalnosti. Vmes pa je več prehodnih stanj. Kjer so feminativi popolnoma nezaznamovani, se uporabljajo tudi v neposrednem nagovoru; ustrezna priponska obrazila se lahko dodajajo tudi imenom, npr. *Joža:ula* za *Joža* ipd. Za izražanje zaznamovanosti se uporabljajo druga obrazila: iz moškospolske oblike *Suprznik* je nezaznamovana feminativna oblika *Suprznica*, zaznamovana pa *Supica* ali kaj podobnega (Ljubnica); podobno nezaznamovana je oblika *Krevhlica*, zaznamovana pa *Krevhla* (Pameče). Že bliže urbanim središčem, kjer pa se feminativi še uporabljajo v neposrednem nagovoru, veljajo ponekod omejitve: starejša ali starejši lahko tako ogovarja mlajšo, obratno pa ni primerno. Tudi priseljenci ne morejo uporabljati feminativov tako kot tisti, ki v kraju že od nekdaj živijo. Ponekod se poseben družbeni položaj teh oblik kaže v tem, da se delajo samo iz hišnih imen, iz priimkov pa navadno ne; izjemoma pa vendar, kadar gre za posebej prijateljske ali družinske odnose. V večjih naseljih ali v bližini mest se lahko uporabljajo samo v položaju, ko oseba, o kateri se govori, ni prisotna (npr. v Rušah), ali pa je to odvisno od njenega družbenega položaja, značajskih lastnosti ipd. Zadnje že sodi na področje psihološkega jezikoslovja, ki ga pri natančnejši obravnavi feminativov nikakor ni mogoče zaobiti. Pri delu na terenu se je pokazalo, kako nujno je treba upoštevati tudi psihološki vidik: Nekateri informatorji (res da zelo redki) so se bali, da bi z rabo feminativov pokazali svojo nevzgojenost ali nekulturnost, zato so trdili, da se v njihovem okolju sploh ne govorijo ali da jih niso še nikoli slišali. Seveda se je v kratkem pokazalo, da to ne ustreza dejanskemu stanju.

3.3 Iz analize izhaja, da podstavno-priponska razmerja v tvorbi feminativov sicer potrjujejo narečno razdelitev Pohorja na tri narečne enote, meje besedotvornih potekov pa se z narečnimi mejami le delno prekrivajo. Posamezni besedotvorni pojavi sicer kažejo prostorsko zamejenost na severni, vzhodni ali jugozahodni del Pohorja, drugi pa so splošnejši in veljajo za celotno obravnavano področje. Kakšna je umeščenost besedotvornih značilnosti pohorskih govorov v slovenskem narečnem prostoru, pa bo razvidno šele takrat, ko bodo znani rezultati širše usmerjenih raziskav.

Navedenke

- ADAMIČ, M., PERKO, D., KLADNIK, D. 1995, *Krajevni leksikon Slovenije*, Ljubljana.
 BAJEC, A., KOLARIČ, R., RUPEL, M. 1956, *Slovenska slovnica*, Ljubljana.
 LOGAR, T. 1983, *Karta slovenskih narečij*, Ljubljana.
 LOGAR, T. 1996, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, Ljubljana.

⁸ Tako so jih pisatelji pred nekaj desetletji še imenovali v leposlovju (npr. *Kastelka*, *Munkinja*) ali pred dvesto leti Linhart tudi v uradnem zapisu (*Micka Zanetovka*).

- METELKO, F. S. 1825, *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*, Ljubljana.
- MIKLOŠIČ, F. 1875, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, II. Stammbildungslehre, Dunaj.
- MRDAVŠIČ, J. 1988, *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici*, Ravne ne Koroškem.
- RIGLER, J. 1986, *Razprave o slovenskem jeziku*, Ljubljana.
- Slovenski pravopis 1, Pravila*, 1997, Ljubljana.
- STEENWIJK, H. 1992, *The Slovene dialect of Resia, San Giorgio*, Amsterdam.
- TOMINEC, J. 1964, *Črnovrški dialekt*, Ljubljana.
- TOPORIŠIČ, J. 1976, *Slovenska slovnica*, Maribor.
- TOPORIŠIČ, J. 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana.
- VIDOVIČ MUHA, A. 1997, Prvine družbene prepoznavnosti ženske prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti. V: *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana.
- ZAGÓRSKI, Z., Sieradzki, A., Grzelakowa, E. 1992, *Mały atlas językowy województwa gorzowskiego*, Tom 1, Poznań.

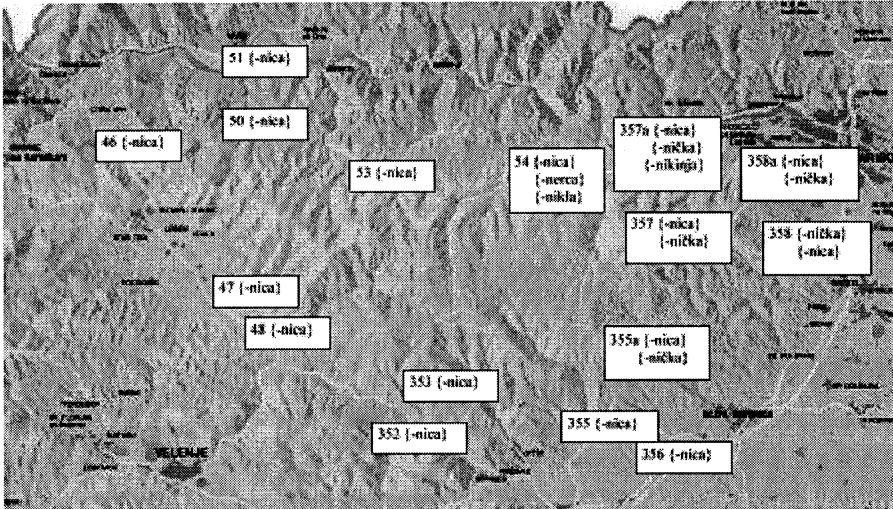
Feminatives in the Local Speeches of Pohorje

The aim of the study was to identify lexicological regularities in the formation of feminatives (feminine forms) from proper name bases as found in the Pohorje area, especially in the Southern Pohorje dialect. The base in the derivational process is masculine homestead names (or simply family names, when this is necessary to fill in a productive pattern).

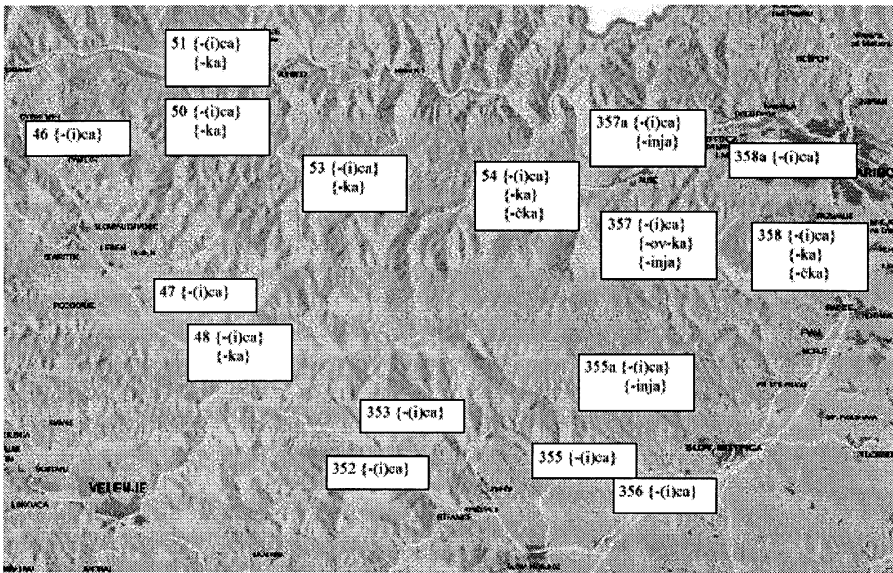
In the derivational process, feminine suffixes are added to masculine bases ($\{B\grave{a}r\grave{o}:/n/ + -ka\} \rightarrow \{B\grave{a}r\grave{o}:[\eta]ka\}$), sometimes with metathesis ($\{^{\circ}Lu:ž-/n/ik + -n/ica\} \rightarrow \{^{\circ}Lu:ž[\eta]ca\}$). The suffixes are $\{-(i)ca, -inja, -ka, -la\}$, (sometimes with the infixes $\{-ov-, -ak-, -k-\}$, and the metathetical pairs are $\{-ek\}$ (m.) and $\{-ica\}$ (f.), $\{-(n)ik\}$ (m.) and $\{-(n)(i)ca\}$ (f.), etc. The phonetic metatheses occurring on the border between the base and the suffix are discussed, and the suffix variants depending on the phonetic system of the individual local speeches. The graphic illustrations show geographic distribution of individual suffixes.

Some feminative suffixes are used (with adequate masculine bases) in the entire Pohorje region, e.g. $\{-(i)ca, -inja, -(n)(i)ca\}$, while others are more or less restricted to narrower geographic areas, e.g. $\{-la, -ečka, -ov-ka\}$; the same is true of infixes. The basic derivational principles follow the general dialectal division of Pohorje into three dialectal units, but the borders among derivational phenomena coincide with them only to a certain extent.

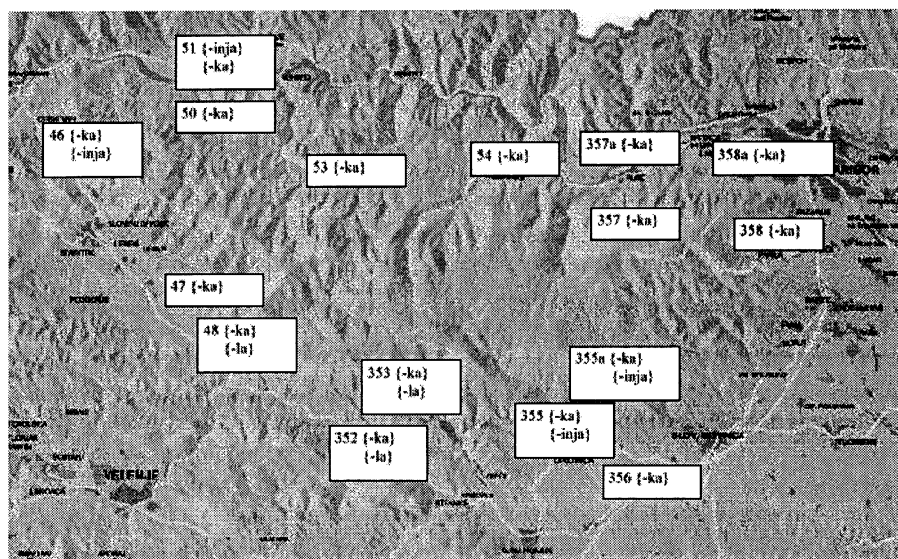
Legenda: Številke pomenijo naslednje kraje (po karti za Slovenski lingvistični atlas): 46 Pameče, 47 Brda, 48 Straže, 50 Sv. Primož na Pohorju, 51 Vuzenica, 53 Ribnica na Pohorju, 54 Lovrenc na Pohorju, 352 Vitanje, 353 Skomarje, 355 Oplotnica, 355a Kebelj (ni na karti), 356 Spodnja Ložnica, 357 Lobnica, 357a Ruše (ni na karti), 358 Pivola na Pohorju, 358a Radvanje (ni na karti).

Sl. 1: Končaji feminativnih tvorjenk iz besedotvornih podstav na {-nik}

Sl. 2: Feminativna priponska obrazila, ki se dodajajo podstavnemu izglasju na /r/

Sl. 3: Feminativna priponska obrazila, ki se dodajajo podstavnemu izglasju na /č/